دیکتاتۆری پرۆلیتاریا یان دیموکراتی پرۆلیتاریا؟, لە یادی 149 ساڵەی کۆمۆنەی پاریس. عەلی مەحمود محەمەد

زەمینەی دامەزراندنی کۆمۆنە

لە ڕێکەوتی 4-8-1870 پروسیەکان لە سیدان تێکشکانێکی گەورە بەسەر سوپای فەرەنسادا دەسەپێنن, لە ڕێکەوتی 2-9 هەموو سوپای فەرەنسا لەپێشیانەوە ئیمپراتۆرو 39 ژەنەرال و 86 هەزار سەرباز دیل دەکرێن لە لایەن پرۆسیەکانەوە , لە کۆی سوپایەك ژمارەی 120000 سەرباز بوو, سوپای پرۆسی تا قەراغی شاری پاریس رانەوەستان.
لە ڕێکەوتی 18-1-1871 لە ڤێرسایەوە ” بەشێکی پاریسە” ڕایخی ئەڵمانی ڕاگەیەنرا, کە زۆربەی توێژەرەوان و چاودێران هەڵبژاردنی ئەم شوێنەیان بۆ ڕاگەیاندنی ڕایخ بە سوکایەتی بە هەستی نەتەوایەتی فەرەنسیەکان زانی, بە پێی دەستووری نوێ فیلهیلیم بووە قەیسەری ئەڵمانیا و بسمارکیش بوو بە سەرەك وەزیرانی وڵات, لە ڕێکەوتی 19-2-1871 تییر حکومەتی لە بۆرژوازی و پاشایەتی خوازانی فەرەنسا پێك هێنا کە ملکەچی ڕێکەوتن بوون لە گەڵ ئەڵمانەکان, کۆماریخوازەکان سەرشۆڕییان رەتکردەوە, دوای ئەوەی لە هەڵبژاردنێکی تەنها پیاوانەدا لە ڕێکەوتی 8-2-1871 پۆستەکەی مسۆگەر کرد.

لە ڕێکەوتی 26-2-1871 پەیماننامەیەك لە نێوان ئەڵمانیاو فەرەنسا دەبەسترێت, بە پێی ئەو پەیماننامەیە ئەلزاس و لۆرین دەدرێت بە ئەڵمانیا, ناوچەی لۆرین بە هەرێمی متزوتیون ڤیلوەوە, ئەلزاس بێ بلفۆرت و دەورو بەرەکەی, لە پاش دەست بەسەردا گرتنی سێ یەکی خاکی فەرەنسا, تا ئەوکاتەی قەرەبوی زیانەکان دەکرێتەوە لە لایەن فەرەنساوە ,بڕەکەی دیاری کرابوو بە 5 ملیار فرەنکی فەرەنسی.
تییر بۆ ئەوەی داخوازەکانی بسمارك جێ بە جێ بکات, پێویستی بەوە هەبوو چەك و تۆپەکانی (پاسەوانی نیشتمانی)بدات بە دەستەوە, پاسەوانی نیشتمانی لە پاریس وەك دەسەڵاتی دوولایەنە مامەڵەیان دەکرد لە بەرامبەر حکومەتی ناوەندی, هەیبەتی حکومەتەکەی تییریان لاواز کردبوو, تییر بۆ گەڕاندنەوەی ناوەندی دەسەڵات بۆ حکومەتەکەی

و جێ بە جێ کردنی پەیمماننامە سەر ش□انەکانی, ویستی پاسەوانی نیشتمانی چەك بکات, تۆپەکانیان لێ وەرگرێتەوە.

لە 18ی ئازار سوپایەکی 4000 سەربازی نارد لەسەر خواستی پروسییەکان بۆ ئەوەی دەست بەسەر ئەو 227 تۆپەدا بگرن کە پاریسیەکان دەستیان بەسەردا گرتبوو, بۆ بەرگریکردن لە شارەکەیان کە لە لایەن سوپای پرۆسیاوە ئابلوقە درابوو لە ساڵی پێشووەوە لە بەرزایەکانی مۆنمارت و بلفێل دایان بەستابو.

لە رێکەوتی 16-3 تییر دەسەڵاتدارانی شاری بانگ کرد بۆ شارەوانی لە رێکەوتی 17-3 لە لایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە نەخشەی چەککردنی پاسەوانانی نیشتمانی داڕێژرا, ژەنەراڵەکانیش تیایدا بەشدار بوون, ژەنەرال ڤیوا دیاری کرا بەسەرپەرشت کاری بڕیارەکە, بڕیار درا بەزوترین کات چەککردنی پاریس جێ بەجێ بکرێت, بۆیە لە رێکەوتی 18-3-1871 بڕیاری چەککردنی (پاسەوانی نیشتمانی)یاندا, بە ناوی ئەوەی گوایە ئەو تۆپانە موڵکی دەوڵەتن, بۆیە دەبێت بگەڕێنرێنەوە بۆی, بەمەش تیر دەیەویست لە لایەکەوە بڕیارەکە جێ بە جێ بکات لە لایەکی دیکەوە مەترسی یاخی بونەوە لە سەر دەسەڵاتەکەی لاببات, بەڵام پاسەوانانی نیشتمانی بە بڕیارەکە ڕازی نابن, چونکە ئەو چەکانە ئەوانە بون کە پاسەوانانی نیشتمانی لەو شوێنانە ڕزگاریانی کردبوو کە پرۆسیا داگیری کردبوو, بۆیە موڵکی دەوڵەت نەبوون, دیارە دەست گرتن بەسەر چەکەکاندا, بەمانای دەس گرتن دەهات بەسەر پاریسدا.

برسیەتی,گرانی, بێکاری,نەخۆشی و هەژاری باڵی بەسەر پاریسدا داگرتبوو, لەم بارودۆخە ناسکەدا, بۆرژواکان بە خۆیان و خەزێنەو سەروەت و سامانیانەوە, لە پاریس بە کۆمەڵ هەڵدێن, نیشتمان لە ناخۆشرین ڕۆژەکانیدا بۆ کرێکاران و ڕەنجدەران بەجێ دەهێڵن .

بڕیار بوو کاتژمێر 2 ی شەو هێرش دەس پێ بکرێت, پۆلیسیش بڕیارە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی و کۆمیتە هەڵبژێردراوەکانی 20 گەڕەکەکی شاری پاریس و لقی فەرەنسای ئنتەرناسیۆنالیزم دەستگیر بکەن, شەڕ کاتژمێر 5 بەیانی رێکەوتی 18-3 دەستی پێکرد, لە ئاکامی بەرگری بێ وێنەی پاسەوانانی نیشتمانی و خەڵکی پاریس بە ژن و پیاوەوە کە بەرەو روی سوپاکەی تیر بونەوە بۆ داکۆکی لە تۆپەکان, دەستیان بەسەر بەشێکی شاردا گرت, شکستیان بە نەخشەکانی تیر هێنا, جەماوەری پاریس ڕژانە سەر شەقامەکانکەوتنە سەنگەر لێدان, سەربازان خۆ بەدەستەوە دەدەن و ئەفسەرانیش هەڵدێن و خۆیان دەشارنەوە, خەڵکەکە دروشمی بژی کۆمار بژی کۆمۆنیان دەوتەوە,

تەواوی باڵاخانەکانی شار دەستیان بەسەردا گیرا, چەك وتەقەمەنیەك زۆر گیرا, تەنها لە قەڵای فانف 450000 تفەنگ دەسکەوت بوو, لە کۆی 300000 سەربازی بەرگری نیشتمانی, تەنها 300 کەس بەدوای داخوازەکانی تیرەوە چون, ئەوانی دیکە پەیوەست بوون, بە بەرەی شۆڕشەوە, دەست بەسەر بارەگای شارەوانیدا دەگرن و تیر لە پاریس هەڵدێت.

ڕێکەوتی (19 -3) ەیەو پاریس ئازادە, نە حکومەتی تیر وە نە سوپای داگیرکەری پروسی تێدایە, لە بەیانی زوەوە شار جمەی دێت, کرێکار, دوکاندار,پیشەگەر, ڕۆشنبیران,پاساوانانی نیشتمانی, ژنان, منداڵان, گەنج و لاو, ڕژاونەتە سەر شەقامەکان, کۆمیتەی ناوەندی پاسەوانانی نیشتمانی, لە بارەگای شارەوانی پاریس, کە لە بان باڵاخانەکەی ئاڵای سور بۆ یەکەمجار لە مێژوودا دەلەرێتەوە, بەیاننامەیەکی ڕوو لە خەڵکی پاریس دەرکرد, بە یاننامەکە بە کۆماری فەرەنسا و دروشمی "سەربەستی,یەکسانی,برایەتی" دروشمە سەرەکیەکەی شۆڕشی فەرەنسا دەستی پێکرد, لە بانگەوازەکەدا داوا لە خەڵکی پاریس کرا, لە شوێنی خۆیان ئامادە بن بۆ ئەنجام دانی هەڵبژاردن, ئەم بانگەوازە لە لایەن 21 ئەندامی ئامادەبووی کۆمیتەی ناوەندی پاسەوانانی نیشتمانیەوە واژۆ کرا لە کۆی 40 ئەندام, کە هەرئەوانە لەو کاتەدا لەو شوێنە ئامادە بوون, ئەوانی دی بەهۆی کاروبارەوە ئامادە نەبوون, ڕێکەوتی26-3 واتە دوای یەك هەفتە دیاری کرا بۆ هەڵبژاردن, هەر ئەو ڕۆژە بڕیاری ئازاد کردنی زیندانییە سیاسیەکان دەرکرا.

هەڵبژاردنی کۆمۆن

دوای 8 ڕۆژ لە هەڵبژاردنێکی ئازادانەدا بە بەشداری نزیك 230 هەزار کەس لە پیاوان و ژنانی پاریس ئەنجومەنێکی 78 کەسەیان هەڵبژارد, لەوکاتەدا ژمارەی دانیشتووانی پاریس دەوروبەری ملیۆنێك هاووڵاتی بوو, بەشێکی پاریس وەك فێرسای بەدەست کۆمۆنارکانەوە نەبوو, وە سەرمایەدارەکانیش لە ترسی ئابلووقەی پاریس بەشێکیان هەڵاتبوون.
ڕان□ی ڕێکەوتی 28-3 لەبەردەم شارەوانی پاریس, ناوی هەڵبژێردراوەکان بڵاو دەکاتەوە , بە دروشمی بژی کۆمار , بژی کۆمۆن دەستی بە قسەکانی کرد .
هەمان ڕۆژ کۆمۆن دەستی بە کارەکانی کرد, بە سەرپەرشتی شارل بلی تەمەن 76 ساڵە, کە پیرترین ئەندامی هەڵبژێردراوی کۆمۆن بوو.
لە 26 ئەپریل هەڵبژاردن تەواو کرا, شاعیری گەورە ئۆژین پۆتیە"

نووسەری سرودی ئەنتەرناسیۆنال”و چوار ئەندامی دیکە ھەڵبژێردران لەو خولەدا.

لە ھەڵبژێردراوان 33 کەسیان کرێکارو پیشەگەر بوون, دە کەسیان ھونەرمەند بوون, لە ناویاندا وێنەکێشی بەناو بانگ غۆستاف کۆربیە ھەبوو, 5یان خاوەند پیشەی بچووك بوون, وە ژمارەیەك ژن لە نوێنەرایەتیدا جیگایان گرت کە لە حکومەتی بۆرجوازیدا مافی دەنگدانیشیان نەبوو, لەوانە لویز میشیل, ئەلیزابیس دمتریف نوێنەری مارکس و ناتانی لۆمل, دوای دو رۆژ نوێنەران کۆمۆنەی پاریسیان راگەیاند.

لە روی پێك ھاتەی سیاسیەوە نوێنەران لە یەعقوبییە لایەنگرەکانی شۆڕشی فەرەنسی, کۆمارییە شۆرشگێڕەکان,ئانارشیستەکانی لایەنگری پلانکی و بردۆن و مارکسییەکان پێك دەھاتن, 21 بلانکی و 20 برۆدۆنی و 2 مارکسی (فرانکل و سیریالیە فارلین), بە شێوەی گشتی یەکسانیخوازان بە ھەموو باڵەکانیەوە, برۆدۆنی, بلانکی, مارکسی, یەعقوبیەکان, زۆربەی زۆری کۆمۆنەیان دیاری دەکرد, دامەزرێنەری ئەو بەڕێوەبەرایەتی یە بوون.

مارکسیەکان ھۆی ھەڵبژاردنی زۆربە, لە وردە بورژوازی لە ڕوی چینایەتی, باڵە سۆسیالستە غەیرە مارکسییەکان, لە ڕوی سیاسیەوە, دەبەنەوە سەر ئەوەی فەرەنسا لەو کاتەدا وڵاتی بۆرژوازی بچوك, وە مارکسیزمیش بیرو باوەڕێکی نوێ بوو .*

بڕیارکانی چۆنە دا

کۆمۆن دەسەڵاتداریەتیەکی دیموکراسی راستەوخۆ بوو, بڕیارەکان راستەوخۆ دەدرا, سەرکردایەتی ھەرەمی نەبوو, ھێزە سەرکوتکەرەکانی ھەڵوەشاندەوە, دین لە دەوڵەت جیاکرایەوە, خوێندن بە خۆڕایی کرا, یەکسانی ژن و پیاو مسۆگەر کرا, بێگانەکان بوونە ھاووڵاتی, شوێنی لەش فرۆشی قەدەغە کرا, موچەی نوێنەران بە 6000 فرەنك وەك موچەی کرێکارێکی ھوشیار دیاریکرا…. .

کۆمۆن لە ڕوی بەشداری ھەمووان بە بێ جیاوازی چینایەتی و ڕەگەزی لە سەروی 18 ساڵییەوە لە دەنگداندا, یەکەم ئەزمونی دیموکراسی بوو تاکو ئەو کاتە مرۆڤایەتی بە خۆیەوە ببینێت, کە تا ساڵی 1944 لە فەرەنسای مەڵبەندی دیموکراسی, ژنان مافی دەنگدانیان نەبوو, کۆمۆن نمونەیەکی نۆێی دیموکراسی پێشکەش مرۆڤایەتی کرد, خەڵکی پاریس لە سەردەمی پاشایەتی و دواتریش دابەش دەکران بەسەر سێ توێژدا” نەبیلەکان,پیاوانی کەنیسە,ئەوانەی داھاتیان مام ناوەندی بوو(بورژوازی)”, توێژی یەکەم و دووەم لە باجدان ئازاد کرابوون,

مافی دەنگدان بۆ هەمووان نەبوو, بەڵام کۆمۆن کودەتایەکی شۆڕشگێڕی کرد بەسەر سیاسەتی باودا, نموونەیەکی نوێی سیاسەتی بۆ یەکەمجار لە مێژووی مرۆڤایەتی پێشکەشکرد, هەموو ئمتیازاتێکی لە چینە باڵاکان سەندەوە.

کۆمۆنە تەنها 72 ڕۆژ بەردەوام بوو, لەو 72 ڕۆژە پاریس نەخەوت, نوێنەران شەو و ڕۆژ بە موچەی کرێکاری هەر بیریان دەکردەوەو کاریان دەکرد.

لە 2 نیسانەوە دەسەڵاتی تیر هەوڵەکانی خستە گەڕ بۆ روخاندنی, بە هاوکاری سوپای داگیرکەری پرۆسی, لە 21ی ئایارەوە پەلامار دەستی پێکرد, لە28ی ئایار دوای کوشتنی زیاتر لە 30 هەزار کۆمۆنار کە روباری سین لە خوێنی ئەوان سور ببوو کۆمۆنە تێك شکێنرا, بەڵام پەندو ئەزموونەکانی بۆ مێژوو مایەوە.

ئایا دیکتاتۆری پرۆلیتاریا مەرجی سەرکەوتنی شۆڕشی کرێکاری یە؟

تا ئێستا ئەو مەقولەیەی دەڵێت دەوڵەت چینایەتییە, ئامرازێکە بە دەست چینێکەوە بۆ سەرکوتی چینێکی دیکە لە ناوەڕۆکدا راستە, ئەگەریش لە نمایشدا خۆی وا نەنوێنێت و بە رواڵەت لە ڕێگای دەنگدانەوە وا خۆی ئاشکرا بکات لە نێوان چینەکانی کۆمەڵگادا بێلایەنە, لێ ئەوا لە ڕێگای دەستور و یاساو راگەیاندن و دەسەڵاتی قوڵەوە چینی فەرمانڕەوا بەرژەوەندیەکانی خۆی دەسەپێنێت و بە ئاگرو ئاسن موڵکدارێتی تایبەتی و پەیوەندی بەرهەم هێنانی چینی دەسەڵاتدار دەپارێزێت, بۆیە دەبینین ئەنجامی هەڵبژاردنەکان تەنها گۆڕینی دەموچاوەکانە, ئەوجارانەشی قازە رەشەکەیان بۆ دەردەچێت, ئەوا دەیکوژن نموونە جیمی کۆربین و بیرنەر ساندەرز و سیریزاو ئێس پەی…, بە گشتی ئەنجامی کایە سیاسییەکە جێگۆڕکێیەك کەمە بە خاڵەکانی بودجە نەك سستەم, بە پێی ئەو بەنجەی بۆ کۆمەڵگا سیاسەتمەدارانی چینی باڵادەست دەیبێنەوە لەو قوناغەدا.

بە دوای کۆمۆنە دەستەواژەی دکتاتۆری پرۆلیتاریا لە زمانی رابەرانی مارکسیزمەوە هێنرایە ناو ئەدەبیاتی سیاسی و لە زۆربەی حالەتەکاندا لە ژێر ئاڵای دکتاتۆری چینێك کە زۆرینەی کۆمەڵگا پێك دەهێنێت دکتاتۆری حیزب و کەس داسەپێنرا.

بە بۆچونی مارکس دکتاتۆری پرۆلیتاریا شێوەیەکی ڕامیاری یە, لەم دوایەدا دەرکەوت, کە ڕزگاری ئابووری بۆ کار بەدەست دێنێت, ئەمەش لە کۆمۆنەدا دەرکەوت . هەروەها دەڵێت: لە بارودۆخی گواستنەوە لە سەرمایەدارییەوە بۆ سۆسیالستی, شێوەی دەوڵەت ناکرێت هیچ شێوەیەك بێت جگە لە دیکتاتۆری شۆڕشگێڕانەی پرۆلیتاریا.

ئەنگلزیش لە ناساندنی کۆمۆنەدا دەڵێت: (بەڕێزە خۆشەویستەکان, ئایا دەتانەوێت بزانن دیکتاتۆری پرۆلیتاریا چی یە و چۆن خۆی دەنوێنێ؟ فەرموون چاوێك بە کۆمۆنەدا بخشێنن, لە ڕاستی دا ئەوە دیکتاتۆری کرێکاران بوو).

لینین لە پەرتووکی کاوتسکی هەڵگەڕاوەدا پێداویستی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا لەم خاڵانەدا دەبینێتەوە: (1- سەرکوت کردنی بەرەنگاربوونەوەی هێزی بورژواکان.2 – ترس خستنە دڵی کۆنەپەرستان.3 -پاراستنی دەسەڵاتی پرۆلیتاریا دژ بۆرژواکان. 4 – تا پرۆلیتاریا بە هێز لە دوژمنەکانی بدات.

لە دوای کۆمۆنە ناوەڕۆکی کۆمۆنە لە ڕێگای چەمکی دیکتاتۆری پرۆلیتاریاوە, لە هەمە ڕەنگی, ئیرادەی زۆرینە, کارکردن, بڕیارانی بە کۆمەڵ, نەهێشتنی دامودەزگای سەرکوتکەرو ئیمتیازاتی چینی دەسەڵاتدار, داهێنان و پێشەنگی لە سیاسەت مرۆندرا, تەنانەت مۆرکی بەشداری زۆرینەی ئانارشیستی نا دەسەڵاتداری لە سەرکردایەتی کۆمۆنە لە گۆڕنرا, هەموو کۆمۆنە لە چەمکی دکتاتۆریەکە کورت کرایەوە, بەمەش سۆسیالستەکان بەناوی وەفاداری بۆ کۆمۆنە بەرەو روی ناوەڕۆکی کۆمۆنە بونەوە.

لە یەکەم ئەزموونی دوای کۆمۆنە, بە دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەردا, ئەو هەموو ستایشەی کە پێشتر لینین لە پەرتووکی دەوڵەت و شۆڕشدا بۆ کۆمۆنەی کردبوو, ساڵێك بەرگەی هەمە ڕەنگی پەرلەمانەکەی نەگرت و هەڵیوەشاندەوە, کە لە 25ی نۆڤەمبەری 1917 لە گەرماو گەرمی دوای شۆڕش و بڕیارە گرنەکان وەك زەوی بۆ جوتیار, ئاشتی, کار بۆ کرێکار, بەشداری هەمووان لە هەڵبژاردن و دەنگی یەکسان بۆ هەمووان” پێشتر دەنگی چینە باڵاکان چەند دەنگی هەژاران دەژمێردرا, ئەنجامدرابوو نموونە لە هەڵبژاردنی 1907 دا خاوەند زەوییەکی دەرەبەگ ب 230 دەنگ, کەچی کرێکارێك بە 125000 دەنگ و جوتیارێك بە 60000 دەنگ دەچونە دۆماوە, بۆیە لە دوا هەڵبژاردنی پێش شۆڕشی ئۆکتۆبەر 51%ی ئەندامانی دۆما لە نوبەلا پێك دەهات” لە هەڵبژاردنەکەدا 103 لیست بەشداری تێدا کردبوو, لە ئەنجامدا سۆسیالستە شۆڕشگێڕەکان زۆرینە بوون 37,61%ی دەنگەکانیان هێنابووەوە, بەلشەفیکەکان 23,26% ی دەنگەکانیان هێنایەوە, دەیکردە دە ملیۆن و شەش سەت و حەفتاو یك هەزارو سێسەدو هەشتاو حەوت دەنگ, مەنشەفیکەکان تەنها 3,02%ی دەنگەکانیان هێنابووەوە.

لە کۆمۆنەوە بۆ ئێستا, زاراوەی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا, خاڵی باسی بۆرژواکان و مارکسیەکان بووە, بەردەوام لە ڕۆژەفی گەرمدا بووە, لە کاتێکدا ئەم دەستەواژەیە هاتە پێشەوە, دەسەڵاتداری دکتاتۆری

موتڵەق لە زۆرینەی جیهان بە پراتیك پیادە دەكرا, كەچی بۆرژوازی دژی چەمكی دكتاتۆری پرۆلیتاریای زۆرینەی كۆمەڵگا بوو, هەڵبژاردن لە جوگرافیایەكی بچووكی جیهان تەنها بۆ پیاوانی چینە باڵاكان بوو, كرێكاران و رەنجدەران بەشدارییان زۆر لاواز بوو لە ژیانی سیاسی یان هەر نەبوو, گۆڕانكاری كۆمەڵایەتی هێواش بوو, شۆڕشی پیشەسازی سێ و چوار و لێكەوتەكانی نەبوو, خەباتی سیاسی سەركوت دەكرا, بریكاریا ناویشی نەبوو,......لە بارودۆخێكی وادا كە دكتاتۆریەت باڵی بەسەر جیهاندا كێشابوو, كۆمۆنە لە بەرامبەر دكتاتۆری چینە باڵاكانی دەرەبەگ و سەرمایەداران لە جیهاندا, شێوە حكومەتێكی دیكەی هینایە پێشەوە, تەواو پێچەوانەی ئەوانە, لێرەدا هەژاران دەسەڵاتدارن ناونرا دكتاتۆری پرۆلیتاریا, كە وەك لەشكرەكەی سپارتاكۆس زەبروزەنگی پیادە ناكرد, دڵی گەورەو بە بەزەیی بوو, كە لە ناوەڕۆكدا زۆر دیموكراسیانەو مرۆڤ دۆستانە بوو, تەنانەت حوكمی ئیعدامی تێدا هەڵەشابوەوە, گفتوگۆی سیاسی لە لوتكەدا بوو, زۆر كۆڕوكۆمەڵە لەو ماوەیەدا پێك هاتن, رۆژنامە داخراوەكانی پێشوو ئازادی كاركردنیان پێ درایەوەو ئازادی بۆ قەیدو شەرتی سیاسی زەمانەت كرا جگە لە دژە شۆڕشان, بۆیە هەموو ئەو پراتیكانە لە گەڵ بەكار هێنانی چەمكی دكتاتۆری یەك ناگرێتەوە.

هەرچەندە هەنووكە چەمكی دیكتاتۆری پرۆلیتاریا, بۆ ئەوەی ڕابگەیەنرێت, بەشی زۆری پارتە ماركسی و كۆمۆنیستیەكان جیهان, لە ئەدەبیات و بەرنامەی خۆیان لایان داوە.

ئەگەر ماركس پاش كۆمۆنە, لە ئەزمونی ئەو دەسەڵاتەوە چەمكی دیكتاتۆری پرۆلیتاریای هێنایە ناو ئەدەبی ماركسیزمەوە, ئایا دوای ڕوخانی شورەوی و كامپی خۆرهەڵات و ئەو پێشەوە چونانەی دیموكراسیەت لە بواری یاسای هەڵبژاردن و بەشداری هەمووان تیایداو زەمانەتی بەشێكی باش لە ئازادییەكان ناویەتی, وە ناشرینی و قێزەونی چەمكی دكتاتۆری, و خراپ بەكار هینانی چەمكەكە لە رابردوودا بەناوی ماركسیزمەوە كە دەریایەك خوێنی بەهۆوە رژێنراوە, ئەمڕۆ ماركسیش لە ژیاندا بووایە, هەوڵی گۆڕینی چەمكەكەی دەدا, رایدەگەیاند كۆمۆنە نموونەی دیموكراسی راستەوخۆی پرۆلیتاریایە.

كۆمۆنە قازە رەشەكەی دیموكراتی و دادپەروەری بوو, ئەوپەڕی دیموكراسیەتی تێدا جێبەجێ كرا, تا ئێستا پاریسیەكان كە قیبلەنەمای بیركردنەوەی داهێنەرانەن لە سیاسەت لە جیهاندا پێی نەگەیشتوون, بۆیە پێویستە دەستەواژەكە بگۆڕێت, هەرچەندە دەشێت بۆ

هەندەك ئەمە كفرە گەورەكە بێت.